

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת בחוקותי תשע"ב

מלחמות - אני עשיתי

ריבוי חיילים במלחמה - לשם מה?

התורה אומרת בפרשתנו: "וַיִּרְדְּפוּ מִכֶּם חַמְשָׁה מֵאָה, וּמֵאָה מִכֶּם רָכְבָּהּ יְרֵדְפוּ, וַיִּנְפְּלוּ אֲבִיכֶם לְפָנֵיכֶם לְחָרֵב" (ויקרא כו, ח). שואלים חז"ל: "וכי כך הוא החשבון? והלא אין ראוי לומר אלא מאה מכס שְׁנֵי אֲלָפִים יִרְדּוּפוּ! נכאווה היחס שבין חמישה למאה, שהוא אחד לעשרים]. אלא אין דומין המועטין העושין את התורה למרובין העושין" (מובא ברש"י שם). מרובים העושים את המצוה מגדילים את כח הזכות הרבה יותר מאשר סך כל הזכויות של כל אחד בפני עצמו. ודקדק מכאן מו"ר הגי"ר נחום פרצוביץ זצ"ל ואמר, שמכאן רואים, שהסיבה לכך שיש לגייס למלחמה אנשים רבים, איננה מפני שלאנשים רבים יש כח צבאי רב יותר, אלא מפני שלאנשים רבים יש זכיות רבות יותר! "אין דומין המועטין העושין את התורה למרובין העושין". לכן, לצבא גדול יותר יש סיכוי רב יותר לנצח במלחמה.

חז"ל אומרים, שלעתיד לבוא הקב"ה ישאל את אומות העולם, איזה דבר טוב הם עשו עבור עם ישראל. שימסרו דו"ח, אולי מגיע להם שכר עבור משהו. ומובא שם, שאחת הטענות שלהם תהיה, שעשו מלחמות רבות שצמחה מהן תועלת לעם ישראל. אומר להם הקב"ה: "מלחמות - אני עשיתי"! על דברים אחרים שהגויים טוענים שעשו, ה' מודה להם שעשו אותם, (אלא שעשו אותם לתועלת עצמם, ולא לתועלת ישראל). אבל מלחמות - ה' כלל לא מודה שעשו. "מלחמות - אני עשיתי"! (ע"ז ב, ב) מה פירוש הדבר? פירוש הדבר הוא, שעל מלחמה ישנה השגחה מיוחדת של הקב"ה, ואי אפשר כלל לייחס אותה למעשי בני אדם. בדברים אחרים - ישנה בחירה לבני אדם. במלחמה - כמעט ואין בחירה לבני אדם. רק הקב"ה מנהל את מהלך המלחמה, והיא אינה מושפעת ממעשי בני אדם. ממילא, המספרים לא עוזרים במלחמה. אלא שאצל ישראל זה "מרובין העושין את המצוה", ולכן זה עוזר, אבל אצל אומות העולם, כמובן אין היסוד הזה.

יונתן אומר לנושא כליו: "כִּי אֵין לְה' מַעְצוֹר לְהוֹשִׁיעַ בְּרַב אוּ בְמִעֻט" (שמו"א יד, ו). אנו שני אנשים בלבד, אבל לקב"ה זה לא משנה. גם שני אנשים יכולים לנצח את פלשתים. וכך באמת קורה. יונתן ונושא כליו מצליחים להכות את הפלשתים, כפי שמבואר בתנ"ך (שם). כי אין לה' מעצור, המספרים לא קובעים. לפי דעה אחת בחז"ל, גלות מצרים נגרמה בגלל שאברהם אבינו גייס תלמידי חכמים למלחמה נגד אמרפל וחבריו (נדרים לב, א). "וַיִּרְכַּק אֶת חֲנִיכָיו לְיָדֵי בֵיתוֹ" (בראשית יד, יד). הוא גייס אותם, ועל זה נגזרה גלות מצרים. למה? כי נראה כאילו הכח הצבאי תלוי במספר החיילים. אז צריך להראות לישראל עשר מכות גדולות, כדי שיבינו, שלא הכוחות הגשמיים קובעים בעולם, אלא רק כוחו של הקב"ה קובע בעולם.

למה נצרכו שישים רבוא חיילים למלחמת העי?

בימי יהושע, כשיהושע רוצה לכבוש את העי, הוא שולח מרגלים לבדוק כמה אנשים צריך לזה. המרגלים שבים ואומרים: "כְּאֲלָפִים אִישׁ אוּ כְּשִׁלְשֵׁת אֲלָפִים אִישׁ יַעֲלוּ וַיִּכּוּ אֶת הָעִי. אֶל תִּיַּגַע שְׂמָה אֶת כָּל הָעָם, כִּי מַעֲט הֶמָּה" (אנשי העי). ומה קורה? - "וַיַּעֲלוּ מִן הָעָם שְׂמָה כְּשִׁלְשֵׁת אֲלָפִים אִישׁ, וַיִּגְסוּ לְפָנֵי אַנְשֵׁי הָעִי" (יהושע ז, ג-ד). תבוסה קשה לישראל, בגלל החטא של עכן, כפי שמפורש בתנ"ך. לאחר שמענישים את עכן, נערכים מחדש לכבוש את העי. כמה אנשים נצרכים לזה? לכאורה, "כְּאֲלָפִים אִישׁ אוּ כְּשִׁלְשֵׁת אֲלָפִים אִישׁ", כפי שאמרו המרגלים בהתחלה. ואולם הקב"ה אומר ליהושע - לא! "קַח עִמָּךְ אֶת כָּל עַם הַמָּלְחָמָה, וְקוּם עֲלֵה הָעִי" (שם ח, א). "כָּל עַם הַמְּלָחָמָה", הם שישים רבוא יוצא צבא שהיו בעם ישראל! האם עד כדי כך היו המרגלים ששלח יהושע חסרי דעה וידיעה, לטעות בהפרש גדול כזה, בין שלשת אלפים איש לשש מאות אלף איש?! - קשה לומר שעד כדי כך טעו. התשובה היא, כנראה, שמבחינה צבאית צדקו המרגלים, ששלשת אלפים איש מספיקים כדי לכבוש את העי. אלא שאת ארץ ישראל לא כובשים בכח צבאי, אלא ברצון ה', ורצון ה' היה שיהיה כאן כיבוש רבים, לכן צריך את כל השש מאות אלף איש.

אמנם גם יהושע רצה שיהיה כיבוש רבים, לכן שלח לשם בפעם הראשונה את יאיר בן מנשה, ששקול כנגד רובה של סנהדרין (סנה' מד, א), שגם זה נחשב גדר של כיבוש רבים. אבל ה' רצה שיהיה כיבוש רבים ממש, ולכיבוש רבים ממש צריך את השתתפות העם כולו. לכן אומר ה' ליהושע, "קַח עִמָּךְ אֶת כָּל עַם הַמָּלְחָמָה", כדי שיהיה כאן כיבוש רבים ממש.

על כל פנים, לא די בכח צבאי של "כְּאֲלָפִים אִישׁ אוּ כְּשִׁלְשֵׁת אֲלָפִים אִישׁ", שזהו הכח הצבאי הנדרש מבחינה טבעית כדי להתגבר על העי, אלא יש צורך להתחשב בגורם נוסף, רוחני, והוא - שיש צורך לקדש את הארץ ע"י כיבוש רבים, ולזה צריך את השתתפות "כָּל עַם הַמָּלְחָמָה". בלי זה - אי אפשר להצליח.

צבא ישראל בתקופת השופטים

רואים אח"כ בכל התקופות, שישנה השאלה הזאת, עד כמה צריך לגייס חיילים לצבא, או שלא צריך לגייס חיילים לצבא. בימי יהושע, אחרי מות יהושע, נאמר: "וַאֲלֵה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִנִּיחַ ה' לְנִסּוֹת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל, אֶת כָּל אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אֶת כָּל מַלְחָמוֹת כְּנָעַן. רַק לְמַעַן דַּעַת דְּרוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְלַמְּדָם מַלְחָמָה, רַק אֲשֶׁר לְפָנִים לֹא יָדְעוּם" (שופטים ג, ב). פירש רש"י: "וַאֲלֵה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִנִּיחַ ה' לְנִסּוֹת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל - את דור האחר אשר לא ידעו את נסי מלחמות כנען, ולא ראו את המעשה הגדול, והמרו במקום. רַק לְמַעַן דַּעַת - רק לדבר הזה לבדו הניחם, למען דעת ולהתבונן דורות בני ישראל הבאים מה

בלבד. הוא אוסף את ישראל למצפה לשאוב מים ולשפוך לפני ה' - "לסימן הכנעה: הרי אנו לפניך כמים הללו הנשפכין" (רש"י שמו"א ז, ו) - ומקריב טֹלָה קֶלֶב אחד (שם, ט). בעקבות כך, "וַיִּרְעַם ה' בְּקוֹל גְּדוֹל בַּיּוֹם הַהוּא עַל פְּלִשְׁתִּים, וַיְהַרְסֵם" (שם, י). ה' מכה את פלשתים בלי שום מלחמה גשמית, ולישראל לא נשאר אלא לרדוף אחריהם ולהרגם (שם, יא).

אבל ישראל אינם מרוצים מהנהגה כזו. הם אינם מעוניינים בהנהגה ניסית של נצחונות בטֹלָה חלב, כי מי יודע אם תמיד תהיינה בידם זכויות מספיקות כדי להוושע בדרך כזו. לכן הם מבקשים מלך, שינהיג אותם בהנהגה טבעית, "וַיִּשְׁפְּטֵנוּ מִלְּפָנָיו, וַיִּצְאָ לְפָנֵינוּ וַיְנַלְחֵם אֶת מִלְחַמְתָּנוּ" (שם, ח, ט). מה אומר על כך ה' לשמואל? - "כִּי לֹא אֶתְּךָ מֵאַסּוּ, כִּי אֶתִּי מֵאַסּוּ מִמֶּלֶךְ עֲלֵיָהֶם" (שם, ז). זוהי טענה על ישראל, שאינם רוצים הנהגה ניסית, אלא הנהגה טבעית יותר. אחרי מאות שנים אומר על כך הוושע הנביא: "אֶתְּךָ לָךְ מִלְּךָ בְּאַפִּי" (הושע יג, יא). ה' כעס על ישראל כשנתן להם מלך.

צבא ישראל בתקופת המלכים

גם אח"כ, בימי המלכים, יש נסיונות בשאלה האם יגיסו יותר חיילים או פחות חיילים לצבא.

אמציה מלך יהודה מתכוון למלחמה עם אדום, ולצורך זה הוא שוכר מאה אלף חיילים מבני אפרים, לצד שלש מאות אלף חיילים שגייס מבני יהודה. אומר לו הנביא: "הֲמֵלֶךְ! אַל יבֹּאוּ עִמָּךְ צָבָא יִשְׂרָאֵל, כִּי אֵין ה' עִם יִשְׂרָאֵל, כָּל בְּנֵי אֶפְרַיִם" (דהיי"ב כה, ז). אפרים הם עובדי עבודה זרה. משועבדים לעגלים של ירבעם, שהיה מבני אפרים (רש"י שם). ממילא, אם תלך איתם למלחמה - תפסיד, ואם תלך בלעדיהם - תנצח. כי לא הכמות המספרית של חיילי הצבא קובעת, אלא האיכות הרוחנית היא שקובעת. אסור לצאת למלחמה עם צבא של רשעים! ואכן, אמציה מִנְתָּר על מאה אלף החיילים ששכר מאפרים, יוצא למלחמה בלעדיהם, ומנצח (שם, יי-יב). [אמנם אחרי הנצחון הזה לא התנהג אמציהו כראוי (שם, יד-טז), אבל זהו כבר ענין אחר].

צורה מיוחדת מאד של "מלחמה" רואים אח"כ אצל חזקיהו. כשסנחריב מלך אשור עולה לירושלים עם צבא גדול ועצום, עומד חזקיהו ואומר לה': אני אין בי כח לא להרוג (כדור המלך³), ולא לרדוף (כאסא⁴), ולא לומר שירה (כיהושפט⁵), אלא אני ישן על מיטתי ואתה עושה. אמר לו הקב"ה: אני עושה, שנאמר: "וַיְהִי כַּלִּילָה הַהוּא, וַיִּצְאָ מִלְּאֲךָ ה' וַיִּבֶן בְּמַחְנֵה אֲשׁוּר מֵאַה שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֲלָף, וַיִּשְׁפְּימוּ בְּבִקְרָה וַהֲנִיחָה כָּלֶם פְּגָרִים מְתִים" (מל"ב יט, לה) (פתיחתא דאיכה רבתי אות ל). אותו לילה, ליל הסדר היה (שמו"ר יח, ה), ומסתמא עשה חזקיהו את הסדר כהלכתו. אכל קרבן פסח, אכל מצה ומרור, וסיפר ביציאת מצרים. אבל אחרי הסדר הוא שוכב לישון⁶, ולא עושה שום השתדלות, לא גשמית ולא רוחנית, כדי לסלק את סנחריב. הוא רוצה שאת הכל יעשה רק הקב"ה. ובאמת כך היה. כשחזקיהו ישן על מיטתו, ה' מכה את מחנה אשור, מאה שמונים וחמישה אלף איש, "וַיִּשְׁפְּימוּ בְּבִקְרָה וַהֲנִיחָה כָּלֶם פְּגָרִים מְתִים". כי אם ה' רוצה להציל את ירושלים - שום דבר לא יעזור לסנחריב. הוא לא יצליח לכבוש את ירושלים, גם אם יביא עמו את הצבא הגדול ביותר בעולם.

לעומת זאת, בימי צדקיהו נלחמים במסירות נפש נגד הכשדים, וירמיהו אומר להם שאין שום טעם למלחמה הזאת. "כִּי תִלְחַמוּ אֶת

החטא גורם, כי עתה הם זקוקים ללמדם מלחמה, רק אֲשֶׁר לְפָנֵים - שהיו עומדים לשרת את ה', לא יִדְעוּם - למלחמות הללו וטכסיסיהם, ולא נצרכו להם¹. כלומר, בימות יהושע, הגם שהיו צריכים להלחם בכלי זין, אבל לא היו זקוקים לחכמה צבאית ולטכסיסי מלחמה. ה' אומר ליהושע מה לעשות - ביריחו תתקע בשופרות, בְּעֵי תִשִּׁים אורב, בְּמִי מְרוֹם תבוא בהתקפה פתאומית (יהושע יא) - והם עושים כדבר ה' ומנצחים. אח"כ, אחרי מות יהושע, היות וחטאו והשאירו מהאומות, לא השמידו את העמים שה' אמר להם להשמיד, ירדו במדרגתם, וכבר לא היתה להם סיעתא דשמיא כזו, שלא להזדקק לטכסיסי מלחמה. הם זקוקים כבר לטכסיסי מלחמה².

בימי עתניאל ובימי אהוד בן גרא, כשישראל נלחמים באויביהם (שופטים ג), מסתמא נלחמו עם כל הכח הצבאי שהיה להם. אחר כך, בימי ברק, כשדבורה הנביאה שולחת את ברק להלחם בסיסרא, הוא כבר לא נדרש לגייס את כל ישראל למלחמה. דבורה אומרת לו, "לָךְ וּמִשְׁכַּת בְּהַר תְּבוֹר, וְלָקַחְתָּ עִמָּךְ עֶשְׂרֵת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וּמִבְּנֵי זְבֻלוֹן" (שופטים ד, ו). יש הרבה יותר מעשרת אלפים איש בישראל שאפשר לגייס לצבא, ויש גם יותר משני שבטים בישראל, אבל כנראה שכך היה ציווי ה', שלא לגייס יותר מ"עֶשְׂרֵת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וּמִבְּנֵי זְבֻלוֹן". למה? - כנראה, כדי ללמד את ישראל, שלא בכח הצבא מנצחים את סיסרא, אלא בכח דבר ה'. "מִן שָׁמַיִם נִלְחַמוּ, הַפּוֹכְבִּים מִמְּסֻלוֹתָם נִלְחַמוּ עִם סִיסְרָא" (שם, ה, כ). רק כך אפשר לנצח במלחמה.

כשצבא מצומצם של עשרת אלפים איש לא מועיל להשגת ההכרה הזו, וישראל ממשיכים לעשות "הֲרַע בְּעֵינֵי ה', וַיִּתְּנֵם ה' בְּיַד מִדְּיָן" (שם ו, א), נאמר כבר לגדעון שגם עשרת אלפים איש הם עם רב מדי כדי להלחם במדין (שם ז, ג-ד), "פֶּן יִתְפָּאֵר עָלַי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יָדִי הוֹשִׁיעָה לִּי" (שם, ב), ועל כן הוא מצטוו לקחת עמו למלחמה שלש מאות איש בלבד (שם, ז). עדיף לצאת למלחמה עם שלוש מאות צדיקים שלא כרעו לעבודה זרה, מעשרת אלפים איש שרובם אינם צדיקים, וכרעו לעבודה זרה (עי' רש"י שם, ה). אמנם "מִדְּיָן וַעֲמָלֶק וְכָל בְּנֵי קְדָם נִפְלִים בְּעַמָּךְ בְּאַרְבֶּה לְרֹב, וְלִגְמָלֵיהֶם אֵין מִסְפָּר כַּחֲלוֹ שְׁעַל שְׁפַת הַיָּם לְרֹב" (שם, יב), אבל כשה' אומר "בְּשָׁלֹשׁ מְאוֹת הָאִישׁ הַמְּלַקְקִים אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם, וַנִּתְּתִי אֶת מִדְּיָן בְּיַדְךָ" (שם, ז) - אפשר לנצח את מחנה מדין עם שלש מאות בלבד.

כשגם תשועה בשלש מאות איש אינה מועילה להחזיר את ישראל לעבודת ה', וישראל חוזרים לעבוד עבודה זרה, נשלח אליהם שמשון, שנלחם בפלשתים בגפן, ללא שום תגבורת, ומָכָה בהם פעם אחר פעם. ישראל נוכחים לראות, שהכל תלוי בכח הרוחני של נזירות שמשון. גם אחרי שמשון נופל ביד הפלשתים בגלל כשלון רוחני שלו עם דלילה, הוא עוד מצליח להפיל את הבית "עַל הַסְּפָנִים וְעַל כָּל הָעָם אֲשֶׁר בוּ, וַיְהִיו הַמְּתִים אֲשֶׁר הִמִּית בְּמוֹתוֹ רַבִּים מֵאֲשֶׁר הִמִּית בְּחַיָּו" (שם טו, ל). להראות, שלא המספרים קובעים, ולא הכח הגשמי פועל, אלא רק דבר ה' פועל בעולם. תקופת השופטים כולה היא שיעור באמונה לעם ישראל, ללמדם שלא הכמות המספרית קובעת במלחמות, אלא רק הצדקות קובעות במלחמות.

אבל הכל לא עוזר, וישראל ממשיכים לחטוא. ולכן, כששמואל יוצא אח"כ למלחמה עם פלשתים, הוא לא עושה שום הכנה צבאית למלחמה. מה ההכנה של שמואל למלחמה? - הכנה רוחנית

אפשר לקרוא פרק זה, בלי להזדעזע מתשובתו של חזקיהו! אדם שהקב"ה רצה לעשותו משיח (סנה' צד, א), איך יתכן שיגיב כך על נבואה קשה כזו?

כמדומני שהתשובה לשאלה זו נשענת על נבואה אחרת, המופיעה בספר ירמיהו. בירמיהו מסופר, שמיכה המורשתית ניבא בזמן חזקיהו ואמר: "ציון שָׁדָה תִּחְרַשׁ, וירושלִים עֵימֵי תִהְיֶה, וְהָרַ הַפְּתִית לְבָמוֹת יַעֲר" (ירמיהו כו, יח). כלומר: ה' כעס על ישראל ועל חזקיהו כל כך, עד שרצה להביא עליהם את החורבן כבר בימי חזקיהו. ואולם חזקיהו נכנע לפני ה', כמו שמפורש שם ובדברי הימים (דהי"ב לב, כו), ולכן לא בא קצף ה' בימי חזקיהו, אלא נדחה בכמה דורות. הנבואה של ישעיהו א"כ מרגיעה אותו. מיכה אומר לו שמיד יהיה חורבן, ואילו ישעיהו מודיע לו שהחורבן לא יהיה בדורו. לכן "טוב דָּבַר ה' אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ". לעומת מה שהיה צפוי, זוהי הרי נבואת נחמה, שהעונש נדחה בכמה דורות.

שליטת האומות על ישראל - רק מחמת שישראל עצמם משליטים אותן עליהם

ובכל זאת, העונש לא התבטל, וחזקיהו במעשהו - שנתן לבבלים חשיבות מיותרת - גורם בעצמו לנתינת שליטה לבבל על ישראל, שליטה אשר ממנה התפתחו בסופו של דבר החורבן וגלות בבל. על זה אומר הנביא: "מִה תֹאמְרִי כִי יִפְקֹד עֲלֶיךָ, וְאָתָּה לְמַדְתָּ אֹתָם עֲלֶיךָ אֲלֵפִים לְרֹאשׁ" (ירמיהו יג, כא) כלומר: אלו טענות יוכלו להיות לכם כלפי הקב"ה כשיביא עליכם את מלך בבל להשתלט עליכם ולהגלותכם? הרי אתם בעצמכם הרגלתם אותם להיות שליטים עליכם! במה? - בזה שחזקיהו נתן כ"כ הרבה כבוד לבבל, בזה גרמתם בעצמכם שבבל תשלוט עליכם. אמנם לא מיד קרה הדבר, רק כמאה שנה לאחר אותו מעשה, אבל הנביאים מודיעים לנו, שבזה התחיל החורבן, בכך שחזקיהו (ואולי גם שאר עם ישראל שבדורו) החשיב את בבל יותר מדי. אלמלא נתנו חשיבות לבבל, לא הייתה יכולה בבל לשלוט על ישראל. נתת כבוד למלך בבל - אז בבל תשלוט עליך. יקחו את כל האוצרות ואת כל מה שישעיהו מזכיר - לבבל.

התורה הרי אומרת: "וְיִחַל לְקַחָה אֶת הַתְּרָפִים וְתִשְׁמַם בְּכֹר הַגְּמֹל וְתִשָּׁב עֲלֵיהֶם" (בראשית לא, לד). למה שמה רחל את התרפים דוקא בכר הגמל? בפשטות - כי שם היה המקום הטוב ביותר להחביאם. אבל חז"ל מסבירים, שהיתה לכך גם סיבה נוספת: לתרפים של לבן היה כח לגלות ללבן מה שקורה, והם היו יכולים "לצעוק" ולגלות ללבן היכן הם נמצאים. ואולם, מתי היה להם הכח הזה? רק כשהיו מכבדים אותם. לעומת זאת, אם היו מבזים אותם - היה סר כחם מעליהם, ושוב לא היתה להם שליטה. רחל ישבה א"כ על התרפים, לא רק כדי להחביאם, אלא גם כדי לבזותם, כדי שעל ידי זה יאבדו את כחם, ולא יוכלו לגלות ללבן היכן הם מוסתרים (זהר ח"א קסד, ב). כי כך דרכה של כל עבודה זרה; כ"ח - במידה שיש לה כח - נובע רק מזה שבני אדם נותנים לה חשיבות. כשאין נותנים לה חשיבות, כשמבזים אותה - אין לה שליטה. וכעבודה זרה - כך גם עניני עולם הזה: נתת להם חשיבות - נתת להם כ"ח, והשלטת אותם על עצמך. לעומת זאת, אם תבטל אותם בלבך - אָבַד סִבְכָם וּבִטַל סְפוּכֵם, ואין להם כל שליטה עליך.

תהליך דומה היה גם בבית שני עם רומי. הפסוק אומר: "לֹא יִדְעֵתִי, נַפְשִׁי שְׂמֵתָנִי, מִרְקָבוֹת עַמִּי נְדִיב" (שה"ש ו, יב). מסביר רש"י:

הַפְּשָׁדִים - לֹא תִצְלִיחוּ! (ירמיהו לב, ה) צריך להכנע בפני נבוכדנצר, ורק כך ניתן יהיה להציל את ירושלים ואת המקדש. "כִּי אִם הַפְּתִיחַ פֶּל חֵיל פְּשָׁדִים הַנְּלַחֲמִים אִתְּכֶם, וְנִשְׁאַרוּ בְּכֶם אֲנָשִׁים מְדַקְרִים אִישׁ בְּאָהֳלוֹ - יִקְוּמוּ וְשִׁרְפוּ אֶת הָעִיר הַזֹּאת בְּאֵשׁ" (שם לו, ז). כלומר: גם אם תפנו את כל חיל כשדים, וישארו בם אנשים פצועים ומדוקרים בלבד - הם יקומו ויכבשו את ירושלים! מפני שלא גודל הצבא קובע, ולא מצב החיילים קובע, אלא רק דבר ה' קובע. ממילא, אם ה' אומר שעליכם לעשות שלום עם נבוכדנצר ולא להילחם בו, ואתם כן נלחמים - לא תצליחו. אם הולכים עם דבר ה' - הכל מצליח והולך. וכשהולכים נגד דבר ה' - שום דבר אינו הולך. הסוף היה באמת, שצדקיהו, למרות שהיה צדיק גדול (עי' הוריות יא, ב), לא היה לו האומץ להכנע בפני נבוכדנצר, ובכך גרם לחורבן הבית הראשון ולגלות בבל, והוא עצמו נעשה עיור (מל"ב כה, ז). אולי היה בטוח שיקרה לו נס כמו שקרה לחזקיהו, ולכן לא רצה להכנע. אבל בימי חזקיהו עצמו, חז"ל אומרים שכבר היתה גזרה להחריב את המקדש.

ביאור אמירה תמוהה של חזקיהו המלך

מנין לנו שכבר בימי חזקיהו היתה גזרה להחריב את המקדש? - מפרשה תמוהה מאד בענין חזקיהו שמופיעה בתנ"ך. חזקיהו חלה והבריא, ומלך בבל שלח לו שלוחים לדרוש בשלומו. חזקיהו שמח על השלוחים, האכיל אותם, השקה אותם, "וַיִּנְרָאם אֶת פֶּל בֵּית נְכוֹתָהּ, אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב וְאֶת הַבְּשָׂמִים וְאֶת שְׁמֵן הַטּוֹב וְאֶת בֵּית כְּלֵיו וְאֶת פֶּל אֲשֶׁר נִמְצָא בְּאוֹצְרֵיהֶו, לֹא הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא הִרְאָם חִזְקִיָּהוּ בְּבֵיתוֹ וּבְכָל מַמְשַׁלְתּוֹ" (מל"ב כ, ג). אפילו את ארון הברית שבמקדש פתח לפניהם, והציג בפניהם את הלוחות! (רש"י שם) ישעיהו הנביא מגיע אל חזקיהו ושואל אותו: "מַה אָמְרוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה, וּמֵאַיִן יָבִיאוּ אֵלֶיךָ"? (שם, יד) אומר לו חזקיהו: "מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ, מִבְּבֶל" (שם). אומרים על כך חז"ל: "זה אחד משלשה שִׁבְדָּקָן הַקְּב"ה וּמְצָאָן עֲבִיט שֶׁל מִים עֲכוּרִים... היה לו להשיב לישעיהו: אתה נביאו של מקום, ואתה שואל אלי? ! [במקום זה] התחיל חזקיהו מתגאה, ואמר: מארץ רחוקה באו אלי! לכך נענש, ועל ששמח עליהם והאכילן על שלחננו" (רש"י שם). ישעיהו הרי לא ביקש כאן שיעור בידיעת הארץ, לדעת אם בבל קרובה או רחוקה. בשביל מה היה צריך חזקיהו לומר, "מארץ רחוקה באו אלי, מבבל"? אלא שהרגיש איזו מעלה, איזה כבוד, שמארץ כ"כ רחוקה באו אליו שלוחים. אמנם השלוחים באו בגלל הנס הגדול שה' עשה לו, שהחזיר לגלגל חמה עשר שעות אחורנית (שם, יא. ועי' רש"י שם יא-יב), אך בכל זאת הוא מרגיש בזה מעלה גדולה מדי, שהגיעו אליו שליחים מבבל. אומר לו על כך ישעיהו: "שָׁמַע דְּבַר ה'! הִנֵּה יָמִים בָּאִים, וְנִשְׂא פֶל אֲשֶׁר בְּבֵיתְךָ וְנִשְׂא אֲצִרוּ אֲבֹתֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה בְּבֶלְהָ, לֹא יִתֵּר דָּבָר, אָמַר ה'. וּמִבְּנֵיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמֶּנָּה אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקְחוּ, וְהָיוּ סְרִיסִים בְּהִיכַל מֶלֶךְ בְּבֶל" (שם, טז-יח).

כיצד מגיב חזקיהו על הדברים הקשים הללו? - "וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֶל יִשְׁעִיָּהוּ: טוֹב דְּבַר ה' אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ... הֲלוֹא אִם שְׁלוֹם וְאִמְתָּ יִהְיֶה בְּיָמֵי". ובלשונונו - מילא, אחרי מותי שיהיה חורבן. העיקר שבימי יהיה שקט! ... תשובה זו נראית משונה מאד. מנבאים לחזקיהו על אסון נורא כזה, שבניו יגלו ויהיו עבדים בהיכל מלך בבל, והוא מתנחם בכך שהדבר לא יהיה בימיו?! הרי היה צריך לקרוע את בגדיו, ולבכות ולהתחנן לבטל את רוע הגזירה! אינני יודע איך

ולהלעיג על דברי תורה, ולהציג את מצוותיה באור מגוחך. בהצגה נראתה קבוצת חיילים יהודים עולה על הבמה, ומתכוננת לצאת למלחמה. לפתע הופיעו "שוטרים" יהודים על הבמה, והכריזו: "מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו - ילך וישב לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יחננו" (דברים כ, ה). ירדו כמה חיילים מן הבמה. שבו ה"שוטרים" והכריזו: "מי האיש אשר נטע פרום ולא חללו - ילך וישב לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יחלנו" (שם, ו). ירדו עוד כמה חיילים מן הבמה. שבו השוטרים והכריזו: "מי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה - ילך וישב לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יקנה" (שם, ז). ירדו עוד כמה חיילים מן הבמה. שבו השוטרים והכריזו בפעם האחרונה: "מי האיש הירא ורך הלבב - ילך וישב לביתו, ולא ימס את לבב אחיו פלבו" (שם, ח). ירדו כל החיילים מן הבמה, חוץ משני "גבורים" זקנים שנשארו לעמוד שם - ה"גאון מוילנא" וה"שאגת אריה". התחילו להתנצח ביניהם ב"מלחמתה של תורה", למי מגיע הזכות להתחיל במצוה, ולירות ראשון פתוחת הגדול שעמד על הבמה. ה"גאון" מביא ראיות מן הש"ס שהזכות הגדולה מגיע ל"שאגת אריה", וה"שאגת אריה" מפלפל לעומתו ומוכיח שהזכות הגדולה מגיעה דוקא ל"גאון"! ... כאן הסתיימה ההצגה, לקול צחוקו הרם של הקהל.

כשספרו את הדברים להג"ר חיים מבריסק זצ"ל, נענה ואמר: אכן, צודקים ה"משכילים"! בדיוק כך נראית מלחמה, כשמנהלים אותה על פי התורה! אלא שדבר אחד שכחו ה"משכילים" להראות: שה"גאון מוילנא" וה"שאגת אריה" אכן נצחו במלחמה הזאת, ובכח קדושתם ותורתם הביסו את הצבא האדיר שעמד מולם!!! ... כי מלחמה יהודית לא מנצחים עם פצצות ומטוסים וחיילים רבים, אלא עם זכויות, ובשביל זה מספיק באמת לגייס רק את ה"גאון מוילנא" וה"שאגת אריה". יותר מזה - לא צריך.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

"...נפשי שמתני להיות מרכבות, להרכיב עלי נדיבות שאר אומות... אני בעצמי מניתי עלי...". ישראל עצמם מינו את הרומאים לשליטים עליהם! כשיש מריבה בין האחים החשמונאים הורקנוס ואריסטובלוס, קוראים לרומי לשפוט מי ימלוך (עי' רש"י בשה"ש שם), בסופו של דבר משתלטים הרומאים על ירושלים, והדברים מגיעים עד לחורבן הבית על ידם. וממה הכל התחיל? - "נפשי שמתני, מרכבות עמי נדיב - אני בעצמי מניתי עלי". אנו עצמנו שמנו אותם אלופים לראש, אנו עצמנו הרכבנו עלינו את הרומאים לשרים, בכך שנתנו להם חשיבות! הרמב"ן (בראשית לב, ד) טוען, שהדבר נובע עוד מחטאו הקדום של יעקב אבינו, שקרא לעשו 'אדני' ולעצמו 'עבד' - 'כה תאמרון לאדני לעשו, כה אמר עבדך יעקב' (שם)⁷. זה גורם שבסופו של דבר יחשיבו את עשו, ולבסוף עשו משתלט ומחריב את בית המקדש השני, כמו שבבל החריבה את המקדש הראשון לאחר שנתנו לה חשיבות יתר.

ה"משכילים" ידעו איך נראה צבא יהודי

כפי שהזכרנו, נצחון ישראל במלחמה אינו תלוי בכמות החיילים, אלא בדבר ה'. כשה' רוצה שינצחו - אפשר לנצח גם עם מספר חיילים מועט. וכשאינו רוצה שינצחו - לא יעזור אפילו צבא גדול מאד.

בבית שני החשמונאים ניצחו את היוונים, למרות שליוונים היה צבא עצום וחזק, והחשמונאים היו מתי מספר. אבל הקב"ה עזר, והחשמונאים ניצחו. לעומת זה, בר כוכבא, שהיה לו צבא של ארבע מאות אלף גבורים יודעי מלחמה (ירו' תענית פ"ד ה"ה), נוצח ע"י הרומאים. למה? - כי המלחמה של החשמונאים היתה לשם שמים, על שמירת תורה ומצוות ולא על דבר אחר. לעומת זאת, בר כוכבא לא לחם למען קיום המצוות. לפני מרד בר כוכבא הרומאים לא גזרו כלל על קיום מצוות. לכן, גם אם היו לו ארבע מאות אלף גבורים, הם לא החזיקו מעמד נגד הרומאים. כל מאות אלפי החיילים לא השיגו מה שמתי מספר של החשמונאים השיגו. כי לא הכח הצבאי פועל, אלא רצון ה' פועל, וזה לא היה אצל בר כוכבא. בר כוכבא, שהיה גבור חיל, כמו שחז"ל מתארים, חשב שיוכל לנצח את הרומאים בכוחו הצבאי, אבל זה לא הלך.

בדור מאוחר הרבה יותר, שוב יוצאים ישראל ל"מלחמה". ה"משכילים" באירופה מחברים הצגת תיאטרון מבישה, לבז

1. עי' רש"י (דברים א, ח), שאם לא היו ישראל שולחים מרגלים לרגל את הארץ, לא היו זקוקים למלחמה ולכלי זין כדי לכבשה, והגוים היו כבר בורחים מעצמם, או מתים בלי מלחמה (ספורנו שם). רק בגלל שהכניסו את עצמם למהלך של מלחמה כדרך הטבע ע"י שליחת מרגלים, הורידו עצמם למדרגה כזו, שהיו צריכים אח"כ להלחם בנשק.
2. ועי' מה שבאר עפ"י המהרש"א במס' ע"ז כה, א.
3. שאמר לקב"ה: "אך רדף אויבי ואשיגם, ולא אשוב עד פלותם" (שרצה בעצמו גם לרדוף וגם להרוג).
4. שאמר לקב"ה: "אני אין בי כח להרוג להם, אלא אני רודף אותם ואתה עושה". וכך היה, שנאמר: "ויחדףם אסא... ניפל מפושים לאין להם מקנה, פי נשברו לפני ה'" (דהי"ב יד, יב).
5. שאמר לקב"ה: "אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף, אלא אני אומר שירה ואתה עושה". וכך היה, שנאמר: "ויבצת החלו ברגה ותהלה, נתן ה' מארבים על בני עמון מואב... וינגפו" (שם כ, כב).
6. אמנם מצוה לספר ביציאת מצרים כל ה' ל' ה' (שו"ע או"ח סי' תפ"א ס"ב), אך חזקיהו חולה מסוכן היה באותו לילה (עי' רש"י ישעיהו לח, א), ולכן שכב לישון.
7. ועוד כתב הרמב"ן, שנרמז ענין זה בצורת ירדת יעקב ובניו למצרים (הרומזת לגלות רומי), שהם עצמן סיבבו לעצמם הגלות, ע"י מכירת יוסף למצרים (רמב"ן בראשית מז, כח).